

poželjno ispreplitanje različitih disciplina. Šezdesete i sedamdesete se iznose kao primjer zlatnog doba kada su društveni znanstvenici intenzivno sudjelovali u javnom životu, na strani različitih društvenih pokreta. Međutim u ovom periodu dolazi i do fragmentacije disciplina čije dokidanje autori snažno zagovaraju.

Potreba za novim pristupom prilikom društvenog angažmana znanstvenika proizlazi iz već spomenutih promijenjenih društvenih okolnosti. Dvije najznačajnije promjene koje, doduše, imaju suprotne učinke su globalizacija i individualizam. Globalizacija primorava na spoznaje koje se odmiču od etnocentrističkih i zapadocentrističkih pozicija, te metodološkog nacionalizma. S druge strane, individualizam koji najjasnije dolazi do izražaja u teorijama racionalnog izbora i naglasku na subjektivnosti pojedinca „slabi holističke pristupe“ (str. 23) putem kojih bi se mogao ostvariti zahtjev za ujedinjavanjem društvenih znanosti.

Kada govore o legitimitetu društvenih znanstvenika za sudjelovanjem u javnom životu, on proizlazi iz njihove uloge nastavnika i nastavnika-istraživača. Ova druga uloga upravo razlikuje njihovo sudjelovanje u javnom životu od drugih aktera, jer se zasniva na znanstvenim spoznajama koje su uobličene na temelju znanstvenih metoda pa se stoga razlikuju od zdravorazumskog znanja. Međutim, javno djelovanje na znanstvenim načelima uvjetovano je ulogom ostalih aktera s kojima se surađuje (javnom vlašću, različitim organizacijama, privatnim institucijama i zakladama), te stoga treba biti oprezan da istraživanja i njihovi rezultati budu u službi svih članova društva, a ne samo pojedinačnih aktera kao što su primjerice naručitelji istraživanja. Ovo je moguće samo u društvima koja njeguju vrijednosti demokracije,

ali i koja istovremeno na znanstvena istraživanja ne primjenjuju neoliberalnu logiku ekonomske isplativosti, jer u tom slučaju postoji rizik „da javna vlast instrumentalizira društvene znanosti kako bi putem medija podilazila najdemagoškim tendencijama (...)“ (str. 33).

Kao osobito značajno izdvaja se javno djelovanje znanstvenika kroz angažman u društvenim pokretima. Znanstvenici istovremeno aktivno participiraju kao sudionici pokreta, ali i kao istraživači promatraju djelovanje pokreta *iznutra*. Ovakvo stapanje istraživanja i aktivizma dragocjeno je, jer pridonosi podizanju svijesti aktera pokreta o vlastitom djelovanju i time unaprjeđuje djelovanje društvenih pokreta. Globalizacija također utječe i na sudjelovanje znanstvenika u društvenim pokretima, pa se pred njih postavlja pitanje i zadatak kako ostvariti jedinstvo različitih aktera društvenih pokreta i njihovih borbi. Autori smatraju da se društvene mreže i internet pokazuju kao potencijalan poligon za ujedinjeno djelovanje mnoštva aktera razasutih po svijetu.

Opasnost instrumentalizacije društvenih znanosti također proizlazi i iz zatvaranja unutar Sveučilišta. Stoga je izlazak iz uskog akademskog kruga u javnost poželjan jer na taj način društvene znanosti mogu ne samo stvarati znanja nego ih i širiti. Dvije klasične uloge znanstvenika koje postoje su *profesionalac* i *intelektualac*. Dok prvi sudjeluje isključivo u akademskom životu, drugi sudjeluje u javnom životu društva i zajednice. No njihov odnos s politikom varira. Tako autori navode primjere Maxa Webera i Emila Durkheima kao znanstvenike intelektualce koji su svoje javno djelovanje uvijek distancirali od političara, dok Anthonyja Giddensa navode kao

primjer znanstvenika koji je kreirajući politiku *trećeg puta* uspostavio vrlo bliske odnose s vlašću i preuzeo ulogu ideologa. Kada je riječ o priklanjanju pojedinim političkim opcijama autori *Manifesta* navode kako u tom smislu društvene znanosti pokrivaju širok spektar, no nikako ne mogu pristajati uz neoliberalizam jer bi to značilo vlastitu negaciju. Autori se izbjegavaju jasno identificirati s lijevim političkim spektrom, pa radije kažu kako je tradicija kojoj *Manifest* pripada okrenuta emancipaciji i napretku podređenih i isključenih. Također, naglašavaju kako je današnji oblik socijalno-liberalne ljevice odgovor na krizu u koju je ljevica zapala, pa stoga i znanstvenici kojima je stalo do lijevih projekata više gledaju na to kako preobraziti ljevicu nego što razmišljaju o izravnoj podršci strankama lijevog političkog spektra. Kada je riječ o vrijednosti suradnje s drugim znanstvenim poljima i profesijama autori kao primjer navode biologiju i osobito spoznaje iz područja genetike koje primjerice utječu na razvoj kriminologije. Pored toga, društvene znanosti imaju iskustvo suradnje s drugim društvenim ili humanističkim disciplinama kao što su primjerice povijest ili politička filozofija, i s drugim profesijama poput socijalnih radnika (Čikaška škola sociologije je imala osobito blizak odnos s ovom profesijom), arhitektima, urbanistima, pa i umjetničkim poljima kao što je primjerice književnost. Prema autorima spomenuta područja nude istraživačima, koji nemaju interes samo za znanost već i za društvo, različite oblike suradnje iz kojih proizlaze nove korisne spoznaje, kako za same društvene znanosti tako i za društvo u cjelini. Zadnje poglavlje posvećeno je detaljnoj razradi opasnosti s kojima su suočeni

društveni znanstvenici pri angažmanu u javnosti, ali i unutar Sveučilišta. Pri angažmanu u javnosti postoji opasnost od već spomenute kontrole nad istraživanjem od strane naručitelja i podvrgavanja istraživača interesima naručitelja nauštrb općoj društvenoj koristi. U okviru Sveučilišta postoji opasnost podvrgavanju normama i pravilima koja ne proizlaze iz znanstvenih načela nego su propisana sveučilišnom administracijom. Autori naglašavaju da problem nije u samom propisivanju pravila nego u izostanku istraživača kao su-kreatora pravila i propisa, čime se dokida njihova uloga subjekata. Također, autori snažno zagovaraju ideju da društvene znanosti trebaju dokinuti s postulatima vrijednosne neutralnosti znanstvenika, dapače da je „došao trenutak za zagovor da svako istraživanje sadrži mišljenje o odnosu istraživača prema svom predmetu“ (str. 55). Na samom kraju, autori zaključuju da je javni i istraživački angažman društvenih znanstvenika u vremenu ekonomske krize podložan smanjenju financiranja što u konačnici vodi obezvrjeđivanju društvenih znanosti. Kako bi ovo prevladale glavni zadatak društvenih znanosti postaje kritičko promišljanje vremena i svijeta u kojem djeluju, što je jedino moguće kroz javni društveni angažman i suradnju s drugim disciplinama koja mora biti znanstveno utemeljena.

U komentaru „O Manifestu za društvene znanosti“ Edgar Morin ukratko izlaže po njemu glavna epistemološka načela koja su nužna za daljnje razvijanje društvenih znanosti te posebno sociološkog pristupa. Prvo načelo odnosi se na to da se sociologija ne bavi samo društvom, nego složenim odnosom društva, pojedinca i vrste. U tom smislu društvo proizvodi pojedin-

ce kao što i pojedinci proizvode društvo i vrstu. Iz toga proizlazi spomenuti zahtjev za povezivanjem s drugim društvenim i prirodnim znanostima. Drugo epistemološko načelo zahtjeva od sociologa da istovremeno bude potpuno objektivan i subjektivan te iskreno zainteresiran za razumijevanje svog predmeta istraživanja. Treće načelo odnosi se na društveni sustav koji je kompleksan, odnosno predstavlja više od zbroya dijelova. To znači da se pri njegovu proučavanju mora promatrati interakcija cjeline i dijelova, te izbjegavati redukcionizam budući da on priječi otkrivanje emergencija. Iz ovoga proizlazi i četvrto epistemološko načelo prema kojemu se raskida s binarnostima, linearnošću i mehanicističkim determinizmom, pa znanja proizlaze iz kompleksnih spoznaja koje se zasnivaju na proturječnim i antagonističkim elementima. Upravo iz ovoga proizlazi zagovor za potrebom pluridisciplinarnosti društvenih znanosti autora *Manifesta*. Konačno, za sociologe kao društvene znanstvenike izrazito je bitna humanistička misao. Ona omogućava kritičku misao koja proizlazi iz etike brige za čovječanstvo i brani društvene znanosti od logike neoliberalne političke ekonomije. U razgovoru s Julienom Tenedosom „Trebalo povećati sposobnost pojedinaca da budu akteri“ Alain Touraine na samom početku kratko izlaže svoje viđenje *Manifesta*. Smatra da autori s pravom ne zagovaraju niti jednu sociološku školu *a priori* te smatraju da je potrebno objediniti razne pristupe. Glavna zamjerka koju iznosi jest da *Manifest* nije dovoljno angažiran. Također, on smatra da danas više nema društvenih sustava te da možemo govoriti o kraju *društvenih društava*, što zapravo znači da se prešlo na sociologiju aktera koja poči-

va na pojmu subjekta. Također, slaže se s autorima da je upravo ovo ispravan pristup, te da je zagovor (sociologije) aktera središnja tema *Manifesta*. S obzirom na rečeno Touraine i Tenedos se u razgovoru fokusiraju upravo na aktera, kao pojedinca ili javno angažiranog društvenog znanstvenika. Razgovor se može svesti na nekoliko glavnih tema. Naglašava se važnost stvaranja aktera za političko djelovanje. Ukoliko se to propusti, prijeto opasnost da se dogodi nestanak društvenih pokreta i sveopća prevlast *antipokreta* koji su reakcionarni i populistički. Touraine smatra da se, dok god akter ne postane subjekt, političko djelovanje može odvijati jedino odozgo. Također, nepostojanje društvenih pokreta ugrožava demokraciju jer bez njih izostaje zagovor univerzalnosti nasuprot posebnim pravima. Konačno, s obzirom na to da je svaki aspekt današnjeg života obilježen fenomenom globalizacije, tako su i pokreti totalni, kao uostalom i moć. Otuda proizlazi zagovaranje *sociologije aktera* i okupljanja preko svih disciplinarnih i nacionalnih granica.

U „Pogovoru hrvatskom izdanju“ Rade Kalanj ukazuje na to da za znanosti nije uobičajeno da objavljuju manifeste. Oni se vezuju prvenstveno uz umjetnost, književnost, politiku i različite društvene pokrete, te pripadaju „poetičko-političkom žanru“ i o njima se može govoriti kao o „poetici osporavanja“ (str. 82). S obzirom na to, Kalanj smatra da je namjera autora *Manifesta* pokazati da žanr i diskurs manifesta također pripadaju znanosti, dapače da su „konstitutivan moment samih društvenih znanosti“ (str. 83). Ipak *Manifest* određuje ne kao revolucionaran, već reformistički. Kao glavnu temu *Manifesta* Kalanj izdvaja emancipatorsku ulogu koju društvene

znanosti imaju u vremenu obilježnom globalizacijom i individualizacijom. Pri tome je izrazito bitna istraživačka komponenta znanstvenog djelovanja, odnosno uloga aktera znanstvenika istraživača, te ujedinjenje različitih disciplina. U izostanku takvog pristupa istraživači akteri svode se na eksperte, a emancipatorski potencijal društvenih znanosti se stavlja u službu neoliberalizma i time poništava.

Manifest za društvene znanosti Craiga Calhouna i Michela Wieviorkae na vrlo jednostavan način objašnjava trenutno najvažniji zahtjev koji je stavljen pred sociologiju (ali i ostale društvene znanosti) – prijelaz na sociologiju aktera, iz čega nužno proizlazi i zagovor angažmana samih znanstvenika kao aktera u društvenom životu koji počiva na znanstvenoj osnovi, ali koji je u službi emancipatorskog projekta. Otuda proizlazi i zagovor pluridisciplinarnosti, ujedinjavanja i prekoračivanja uskih disciplinarnih granica. Valja koristiti spoznaje svih znanstvenih disciplina i drugih profesija ukoliko su svrsishodne za ostvarenje specifičnog cilja javnog djelovanja. Osim toga, s obzirom na to da znanosti djeluju u globaliziranom svijetu, i one same moraju početi misliti globalno. Čak i kada se bave lokalnim problemima trebaju imati na umu širi globalni kontekst. Slažemo se s kritičarima koji, kako navodi Kalanj, tvrde da u tom smislu autori zapravo u velikoj mjeri ponavljaju već dobro poznate postulate znanstvene metode i uloge znanstvenika u društvu. No ipak smatramo da je Kalanj u Pogovoru sasvim precizno dijagnosticirao razloge ovakvog ponavljanja. Oni naime proizlaze iz prosudbe „da je došlo vrijeme, da je „zadnji čas“, kada društvene znanosti i društveni znanstvenici, posebno sociolo-

gija i sociolozi, moraju lokalno i globalno dijagnosticirati gdje su i što im je činiti.“ (str. 92) Što se tiče Kalanjeve primjedbe da je ton *Manifesta* više reformistički nego revolucionaran, s time bi se tek djelomično složili. *Manifest* jest pisan u reformističkom tonu, no dojma smo da je taj odabir možda namjeran. U vremenu neoliberalizma, razočaranosti socijaldemokracijom i trećim putem, gorljivim odbacivanjem lijevih ideja koje su se u prošlosti vezale uz totalitarne režime te napredovanjem desnog populizma i radikalizma, pisanje *Manifesta za društvene znanosti* koji bi imao izražen revolucionarni ton možda bi u konačnici ipak bilo kontraproduktivno. Mjesto na kojem se da iščitati zagovor revolucionarne promjene jest opaska koju autori iznose među prvim stranicama *Manifesta* i koja se tiče činjenice da uz svo zagovaranje multidisciplinarnosti sveučilišne institucije i dalje ne popuštaju „jačanju disciplinarnih pripadnosti i mladi doktor koji bi želio napraviti karijeru preplićući dvije ili više disciplina izlaže se riziku da ga svaka od njih odbaci te da ne uspije pronaći svoje mjesto.“ (str. 18) U konačnici, sve ostale glavne ideje koje se zagovaraju i razlažu u nastavku *Manifesta* (ujedinjenje s drugim znanostima i profesijama, prelazak na sociologiju aktera i javni angažman društvenih znanstvenika) proizlaze upravo iz ovog uvida. Dakle, kako Kalanj zaključuje svoj Pogovor, radi se o pozivu na *otvaranje* spram različitih socioloških pristupa, spram (globaliziranog) svijeta i spram uloge sociologije u procesu društvene emancipacije. Mogli bismo dodati i da se radi o pozivu Sveučilištu na otvaranje prema pluridisciplinarnosti, pa i interdisciplinarnosti, što očito prema autorima zasada postoji samo na deklarativnoj razini.

Na samom kraju možemo jedino ponoviti da je *Manifest za društvene znanosti* pisan vrlo jednostavnim jezikom, ponavlja svi- ma poznate postulate znanstvene metode i uloge znanstvenika u društvu, pa je u tom smislu čitljiv kako znanstvenoj zajednici tako i akterima izvan znanstvene zajed- nice, posebice onima koji su obrazovani unutar društvenih znanosti. U tom smislu *Manifest* je u podjednakoj mjeri nezaobi- lazan tekst za sve spomenute aktere čiji su interesi usmjereni prema angažmanu koji smjera društvenoj emancipaciji.

Marina Petras